

cut ergo illi duo conceptus abstrahunt a creata et increata justitia et misericordia, ita abstrahunt a distinctione vera et actuali earum inter se, quæ in re ipsa sit; sed dicunt solum obiectivam distinctionem in formali ratione, seu distinctione, quæ potest esse cum distinctione in re in rebus finitis vel cum identitate in infinita.

6. *Alia Scoti ratio dissolvitur.* — *Distinguuntur ne attributa ratione in mente Dei.* — Ad aliam vero Scoti rationem respondetur, ad veritatem illarum enuntiationum, etiam cum aliqua contradictione, sufficere distinctionem rationis cum fundamento in re, quia nos sicut concipimus ita loquimur, ut latius dicemus infra libro 4, de Trinitate, agentes de identitate essentiae et relationis, in qua videri potest argumentum illud habere majorem aliquam vim. Insinuaturo vero in illo argumento quaestio, an hæc attributa habeant distinctionem rationis etiam in mente Dei, aut personæ clare videntis ipsum. De qua re videri potest Capreolus 1, distinctione 8, quaestio. 4, articulus. 3, in fine; Cajetanus, 1 part., qu. 39, articulus. 1 et Torres, 1 part., quæst. 28, disputation. 2, dub. 3, ubi aliqui moderni. Sed sufficere censeo, quæ de hac re dixi disput. 7. Metaphysicæ sect. 1 et disputatione 54, sect. 2, ubi dixi Deum non fingere entia rationis et consequenter nec distinctionem rationis, nam eadem est ratio. Nimirum, quod Deus cognoscit se, sicut est et ideo sicut in se non habet distinctionem, ita neque fingit illam, neque illa censetur resultare ex cognitione Dei, quatenus se ipsum cognoscit.

7. Nihilominus tamen negari non potest, quin Deus cognoscat entia rationis et distinctionem rationis, quatenus hæc ab homine fingi vel excogitari possunt, sicut cognoscit chimeram et omnia quæ sub imaginationem cadere possunt, non quia ipse fingat illa, neque quia aliter cognoscat quam sint, sed quia unumquodque cognoscit quatenus esse habet vel verum vel fictum. Aliud enim est fingere, aliud videre illud ab alio fictum vel effigibile, ut sic dicam. Sicut aliud est discurrere, aliud intueri discursum alterius, quod facit Deus, licet non discurrat et tunc habet discursum obiective in mente, licet non habeat formaliter. Sic ergo habet in mente sua obiective conceptus nostros formales attributorum Dei: per quos videt ratione distingui attributa et ita videt illa, ut ratione distincta ab homine. Homo enim potest, non solum directe cognoscere attributa per conceptus formales eorum, sed etiam re-

flexe illa comparare, ut distincta sub ea ratione et relationem rationis ibi excogitare, sicut etiam potest concipere relationem generis et specierum. Hæc ergo omnia Deus intuetur qualia sunt, scilicet, formales conceptus, ut reales, obiectivos vero quales fuerint, interdum reales, interdum tantum rationis, in quo nihil fingit Deus, sed unumquodque videt sicut est. Nec video quid dubitationis vel contentionis in hoc esse possit.

8. *Aliorum altera obiectio refellitur.* — Ad alia argumenta respondeo, optime salvari distinctionem rationis inter attributa et omnes enuntiationes, quæ de illis sunt, non obstante mutua inclusionem quam explicuimus. Quod satis mihi declarat exemplum de Deo et Deitate, nam hæc duo ratione distinguuntur et non sunt voces synonymæ; imo de uno potest affirmari aliquid, quod negetur de alio, nihilominus nihil in re inducit unum, etiam ut obiectum menti, quod non includat aliud. Idem censeo de Paternitate et Patre, ut infra ostendam libro 4 et 7 de Trin. Dico ergo, ad distinctionem rationis satis esse diversum modum concipiendi nostrum, etiamsi in re concepta nihil diversum includatur. Ille autem modus concipiendi esse potest vel concreti et abstracti, ut in exemplis positus vel explicatior et distinctior conceptus secundum unam rationem, quam secundum aliam. Sic distinguuntur justitia et misericordia; nam licet res omnino eadem sit, quæ utroque conceptu concipitur, tamen per unum concipitur sub speciali habitudine ad talem effectum et de illo respectu est expressa cogitatio et non de aliis, licet non excludantur sed potius confuse includantur.

9. Hic autem modus distinctionis etiam in re creata inveniri potest; sic enim, ut opinor, ratione distinguuntur intellectus et memoria et non majori distinctione: et in re uno modo concepta existimo includi quidquid includitur in eadem alio modo concepta, quia vis intelligendi est ex intrinseca sua natura retentiva specierum; inde memoria nominatur et e converso vis immaterialis retentione specierum (de hac enim memoria sermo est) intime est virtus intelligendi, idem est de voluntate ut natura, seu ut voluntas est vel ut liberum arbitrium. Idemque esset de visu ut visio albedinis et nigredinis, si sub his præcis rationibus conciperetur et nominaretur. Et multa similia facile excogitari possunt. Et ratio est, quia ut nos aliqua distinguamus ratione, duo sufficiunt, juxta doctrinam Divi Thomæ q. 7,

de Potentia, art. 6 et in d. 2, qu. 1, artic. 2 et 3. Unum est, quod non concipiamus rem prout est in se, aliud est quod concipiamus illam per habitudinem vel comparisonem ad res alias distinctas. Hæc autem duo possunt concurrere in diverso modo concipiendi eandem rem, etiamsi in re concepta utroque modo totum includatur, ut ex dictis satis patet: hoc ergo non obstat distinctioni rationis.

10. *Ex dictis satisfactum est duobus argumentis secundo loco obiectis.* — Ex his ergo satis responsum est ad duo prima argumenta secundo loco obiecta. Argumenta enim Scoti, sicut non probant distinctionem, ita neque contra hanc partem quidquam probant. De distinctione autem rationis jam explicatum est, quomodo possit consistere cum inclusionem essentiali: nam licet non sit necessarium omnia, quæ distinguuntur ratione, ita sese includere ut de genere et differentia constat, et de relatione et Divinitate infra suo loco dicemus, tamen non propterea repugnat illa inclusio cum distinctione rationis ex modo imperfecto concipiendi ut explicatum est, maximeque est necessarium in re et essentia simplicissima ac perfectissima quoad ea omnia, quæ adæquate cum illa identificantur. Ad Tertium vero respondetur, ut hæc nomina non sint synonyma, satis esse quod eandem rem diversis modis conceptam representent. Dicunt vero aliqui illas voces, licet non sint synonymæ in ordine ad nos, esse synonymas in ordine ad beatos, ut beati sunt, quia vident idem significari in re ipsa per omnes illas. Sed hoc non recte dicitur, quia etiam nos idem significari scimus in re ipsa per omnes illas, quod vero a nobis non videatur res illa, et videatur a beatis; impertinens est ad vocum significationem, vel ut sint synonymæ, quia illæ semper subordinantur diversis conceptibus et quantum est ex ipsis, semper faciunt concipere rem diverso modo. Unde licet beati conciperent sapientiam Dei ex vi auditionis et significationis vocis, *sapientia*, non concipient illam adæquate et prout in se est. Quod vero alia via perfectius concipiant, accidentarium est. Simpliciter ergo et respectu cujuscumque intellectus voces illæ synonymæ non sunt. De quarto argumento dicimus capite sequenti.

CAPUT XIV.

QUOMODO POSSINT DIVINA ATTRIBUTA VERE DE DEO ENUNTIARI ET DEUS DE ILLIS.

1. *Attributorum multiplex fieri potest com-*

paratio. — Quoniam hæc attributa possunt et in concreto et in abstracto concipi, et ita possunt varie inter se comparari, scilicet concreta ad subjecta, ad concreta prædicata vel abstracta ad abstracta, vel abstracta ad concreta, vel e converso vel etiam comparando abstractum et concretum aliquid aliud, quod de illis dici possit aut non possit, vel e converso, ideo breviter de his omnibus dicendum est, quia ad complementum hujus materiæ est necessarium.

2. *In concretis propria attributorum affirmatio de Deo et inter se potest esse.* — Primo igitur manifestum est, in concreto fieri propriam affirmationem attributorum de Deo et inter se, ut *Deus est sapiens, justus, sapiens et bonus*, hoc per se clarum est. Imo tanta est identitas inter illa extrema, ut potius dubitari possit, an illa sint proprie propositiones vel potius identicæ. Quod videtur voluisse insinuare Divus Thomas, 1 par., quæst. 13, cum interrogat in art. 12, an possint de Deo formari affirmativæ propositiones. Et respondet posse, quia non sunt omnino identicæ, eo quod termini positi in subjecto et prædicato non sunt synonymi, ut articulo quarto dixerat et ostensum est jam. Nec vero compositio conceptuum vel verborum, quam non facimus cum enuntiamus hæc, obstat simplicitati Dei, quia non attribuimus Deo modum cognitionis vel locutionis nostræ, sed rem et veritatem cognitam, ut in solutionibus argumentorum ejusdem articuli D. Thomas latius declarat.

3. *Quando attributa absoluta et positiva de Deo in abstracto prædicantur vera est propositio.* — Secundo dicendum est, etiam propositiones illas, in quibus attributa absoluta et positiva de Deo in abstracto prædicantur, esse veras in rigore sermonis. Loquor de absolutis, quia de relationibus consideratio ad tractatum de Trinitate pertinet. Loquor item de positivis, quia negationes, ut immortalitas, infinitas, non proprie dicuntur de Deo, nisi sumantur loco positivorum. Est ergo sermo de his: *Deus est sapientia*, et similibus. Et sic assertio mihi videtur certa. Primo quia Scriptura passim utitur hoc modo loquendi; vocat enim Deum lucem, sapientiam, vitam, veritatem Joannis decimo quarto, 1 Corint. 1, Proverb. 8. Secundo, quia sancti non solum eisdem locutionibus utuntur, sed etiam eas præferunt prædicationibus concretorum, ita ut melius dicatur Deus vita quam vivens; sapientia quam sapiens. Ita docet Dionysius de Divin. nom. capite quarto et quinto et sequentibus, ubi ait Deum non tam esse bonum et pulchrum,

sapientem et cætera, quam bonitatem, pulchritudinem, sapientiam; idem sentit Damascenus libro primo, capite quinto. Unde Leo Papa Epistol. 91, alias 93, capite quinto: *Nemo hominum veritas (ait) nemo sapientia, nemo iustitia est multi participes fiunt veritatis, sapientia et iustitia solus autem Deus nullius participationis indigens est, de quo quidquid digne sentitur, non qualitas est sed essentia.*

4. Ubi duas rationes indicat harum locutionum in sensu verissimo: una est, quia per illas significatur Deum non esse talem per participationem, sed per se primo et cum summa perfectione, quod per sola concreta non significatur, et hoc significare voluit Bernardus, lib. 5, de Cons., c. 7, cum dixit: *Non est formatus Deus sed forma; non est affectus Deus, affectio est.* Qui propterea serm. 80, in Cant., refert damnatam esse illam interpretationem Gilberti: *Deus est veritas id est, verus. Melius (inquit Bernardus) exponeret: Deus est verus, id est veritas.* Alia vero ratio Leonis est, quia Deus est hæc omnia per essentiam suam, quam rationem statim amplius urgebimus. Augustinus etiam 5, de Trinitate, capite 2 et 10, et libro 6, capite 1, et in sequentibus et in l. 7, sæpe ita loquitur.

5. Tertio eadem est ratio de hac propositione: *Deus est Deitas*, quæ de his: *Deus est sapientia, iustitia*, etc. Sed illa propositio: *Deus est Deitas*, est ita vera, ut dixerit concilio Rhemense in nullo sensu catholico negari posse, ut infra l. 4, de Trin., c. 2 et 11, videbimus, ergo. Major late ostenditur a Bernardo supra, et ex Augustino clare colligitur. Et probatur a paritate rationis, quia tam simplex et subsistens est sapientia, sicut Deitas. Quarto est ratio a priori: quia nihil includitur in illo subjecto, quod non contineatur in prædicato, et solus significandi modus non sufficit, ut propositio illa falsa sit, quia ille significandi modus non tribuitur Deo ipsi, id est, non tribuitur illi compositio, nec separatio formæ a subjecto sed solum res significata.

6. *Assertio.* — Tertio ergo dicendum est, etiam Deum et attributa ejus in concreto sumpta recte prædicari de abstractis, servando in reliquis proportionem seu debitam identitatem, ut dicendo: *Deitas est sapiens, immortalis*, etc. Est assertio æque certa ac præcedens, quia sequitur per simplicem conversionem. Nam si Deus est Deitas, etiam Deitas est Deus et Deitas est sapiens et sic de aliis. Est autem in præsentia hæc consequentia bona et formalis, quia licet respectu nominum perso-

naliū vel notionalium Deus non sit medium sufficiens ad similes illationes faciendas propter communicabilitatem suam et identitatem ad res oppositas, ut in tractatu de Trinitate videbimus: nihilominus inter absoluta est medium sufficiens, quia habet cum illis adæquatam identitatem, nam omnia absoluta sunt æque singularia et cum eadem communicabilitate reali. Præterea, hæc locutiones sunt verissimæ: *Sapientia est Deus* et similes, ut supra est ostensum; ergo quod prædicatur essentialiter de Deo, prædicabitur etiam de sapientia: sed Deus essentialiter est sapiens, justus, etc.; ergo hæc omnia vere et essentialiter dicuntur de sapientia. Idemque est de omnibus similibus. Neque contra hæc invenio argumenta alicujus momenti præter ea, quæ ex sequenti assertionem insurgere possunt.

7. *Attributa essentialia et positiva de se invicem affirmari queunt.* — Dico ergo quarto: attributa hæc essentialia et positiva recte possunt de se invicem affirmari, ut cum dicitur: *Sapientia est iustitia, intellectus est voluntas*, etc. In hæc assertionem non facile conveniunt theologo. Nam contrariam sententiam tenere videtur Capreolus 1, d. 8, q. 4, ar. 3, ad 11 Aureoli contra primam conclusionem. Et quod mirabile est, idem sentit ibi Gregorius, q. 4, cum alias teneat hæc attributa nec ratione distinguere. Tamen assertio sumitur ex D. Thoma 1 part., quæst. 39, articulo 5, in solutionibus argumentorum, et ar. 6 et locis citatis præcedenti capite estque communis Thomistarum, præsertim Torres quæst. 28, 1 par., artic. 2, disp. 2, ubi etiam alii. Et sine dubio est sententia Augustini, Anselmi et Bernardi, quos c. 12 retuli. Probatur autem facile ex præcedentibus assertionibus, quia Deus est sua sapientia et Deus est sua iustitia, ergo sapientia est iustitia. Item sapientia est Deus et Deus est Deitas, ergo sapientia est Deitas. Omnes enim similes illationes tenent, ex fundamento proxime posito. Præterea idem aperte sequitur ex mutua inclusionem attributorum. Nam si Divinitas est de essentiali conceptu sapientia, verissime dicitur: *Sapientia est Divinitas*, quia nihil verius de re prædicatur, quam id quod est de essentia ejus. Quæ ratio in omnibus locum habet. Et simile, quod multi dialectici dicunt, hanc propositionem esse veram: *humanitas est animalitas*, quia animalitas est de essentia humanitatis.

8. Aliqui vero, cum negare non possint has locutiones esse communi usu sapientum receptas, dicunt illas admitti propter identita-

tem rei: in sensu vero non formali atque adeo improprio, quia significatum unius abstracti formaliter non includitur in formali significato alterius, licet in se habeant identitatem, quam solum significamus cum dicimus: *Miseriordia est iustitia*. Sed hoc simpliciter falsum est in dicto sensu et ex illo fundamento, ut ex dictis constat et ideo simpliciter censeo veras propositiones illas in sensu formali. Tamen in hocmet sensu formali potest esse aliqua æquivocatio, quam distinguere possumus juxta doctrinam generalem traditam in Metaphysica, disp. 6, sect. 10. Dupliciter ergo intelligi potest hic sensus formalis, primo considerata forma illa, quam nomen illud abstractum significat secundum suam simplicissimam rationem formalem, quam in re habet. Secundo potest in significato illius vocis considerari solum id quod expresse concipitur, in tali attributo ad modum ultimæ differentia constitutivæ illius. Nam, ut supra dixi, licet singula attributa includant quidquid in omnibus continetur, tamen in unoquoque concipitur a nobis tota illa perfectio sub speciali aliqua habitudine, quæ dici potest quasi differentia vel modus ultimate constituens tale attributum. Priori ergo modo veræ sunt illæ propositiones in sensu formali, quia tota ratio unius attributi includitur in formalitate alterius adæquate et prout in se est. Et revera in omni rigore, hoc solum affirmatur, cum dicitur unum esse aliud, quia verbum *est* solum importat identitatem utriusque extremi in formalitate illa, quam adæquate postulant; seu quod idem est, inclusionem unius in adæquato significato alterius. At vero si quis intendat in secundo modo formalitatis loqui, erit falsa propositio, nam erit sensus, *justitiam*, v. g. etiam ut a nobis conceptam eadem habitudine et quasi ultima differentia constitui qua misericordiam, quod verum non est. Tamen hic sensus non est necessarius, nec usitatus et ideo propositiones illæ absolute veræ sunt in proprio et formali sensu. Hoc vero modo explicui in disp. 6, Metaphysicæ, sect. 6, propositionem illam: *Humanitas est animalitas*, et ibi dicta majori ratione hic locum habent, quia major unitas est inter sapientiam et essentiam Dei, majorque mutua inclusio quam inter humani-

tatem et animalitatem.

9. Sed hic occurrit difficultas tacta in præcedenti capite quia sequitur quicquid prædicatur de uno attributo in abstracto, prædicari in alio, quod falsum esse constat. Propter hoc dico quinto, ea quæ actionem vel productionem significant, in rigore possunt de concretis prædicari et non de abstractis et consequenter aliquid dici potest de uno abstracto et non de alio. Prior pars præcipue locum habet in prædicatis notionalibus; dicitur enim: *Deus generat*, non *deitas*, quod pertinet ad materiam de Trinitate et dicitur in lib. 6, in fine. Ratio vero est, quia actiones proprie tribuuntur suppositis, pro quibus concreta supponunt et non abstracta in rigore. At vero in actibus essentialibus, seu quasi essentialibus, ut, *intelligit, creat*, admittuntur etiam affirmationes de abstractis non propter rigorosam suppositionem et formalem significationem terminorum, sed propter summam identitatem, ut *Deitas creat, Deitas intelligit*.

10. *Difficultas.* — *Enodatur.* — Et in his habet locum posterior pars, quia hæc locutio admittitur: *Justitia punit*, et non hæc: *Justitia miseretur*. Et ratio est, quia verba adjectiva, secundum communem modum concipiendi, faciunt sensum formalissimum et illa contineant falsitatem. Quod ita declaro, quia hæc attributa censentur specialiter constitui secundum quandam peculiarem habitudinem; unde quando alicui attributo in abstracto tribuitur aliqua actio, censetur illi tribui secundum formalem significationem ejus et ita facit hunc sensum, attributum justitiæ, v. g. secundum expressam et propriam differentiam suam, esse principium miserendi, quod falsum est. Et eadem ratione hæc est falsa: *Pater per voluntatem producit filium, aut per intellectum Spiritum Sanctum*, ut in propria materia latius explicabimus. Nec est bona illatio: *Justitia est misericordia, sed misericordia miseretur, ergo justitia miseretur*, quia variatur appellatio (ut dialectici dicunt), quia mutatur verbum substantivum in adjectivum et ita variatur formalis sensus. Et de his locutionibus hæc nunc sufficiunt, nam in materia de Trinitate sæpius de illis dicturi sumus.